

Yeni-Sömürgecilik¹ Tekniklerinin Göç Olgusu Üzerinden İzini Sürmek

Namık Kemal Dinç
Welat Ay

Türkiye’de İç Göçler
Bütünleşme mi Geri Dönüş
mü? İstanbul, Diyarbakır,
Mersin. Derleyen: Ayhan
Kaya. İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayınları, 2009

Türkiye’de son yıllarda “Zorunlu Kürt Göçü”² ne dair çalışmalarda bir artış göze çarpmaktadır. Akademi dünyasında ve çeşitli kuruluşlar nezdinde ortaya çıkan bu ilginin Türkiye’nin küresel ölçekte kurduğu ilişkiler ve AB süreciyle birlikte görülen yapısal dönüşümle (ki bu dönüşüm bizim bakış açımızdan yeni- sömürgecilik tekniklerini ve egemenlik biçimlerini içermektedir) at başı gittiği gözlerden kaçmıyor. Konjonktürel olarak böyle bir süreçle ortaklaşan bu çalışmaların bir diğer noktası ise soruna yaklaşım ve hareket tarzları olmaktadır. Maruz kalınan göçün nedenlerini neredeyse hiç tartışmayan ya da çok yüzeysel değinip geçen ve bunu yaparken de çoğunlukla resmi devlet söylemini refere eden bu çalışmalar, göçün sonuçları üzerinde durmayı, daha

- 1 Yeni sömürgecilik kavramını daha çok neoliberal politikaların kültürel ve toplumsal alanı yeniden kurgulayarak egemenliğini derinleştirmeye çalışması olarak görebiliriz. Sömürgeciliğin belirli bir alanı egemenliği altına alıp daha çok ekonomik sömürü ilişkilerini hedeflediğini düşündüğümüzde, yeni sömürgeciliğin daha karmaşık süreçlerle işlediğini söyleyebiliriz. Daha detaylı bir okuma için bakınız A. Loomba, “Kolonyalizm, Postkolonyalizm”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- 2 1990’lar da Kürtlerin yaşadığı deneyimi tarif etmek için kullanılan “zorunlu göç” tanımının yetersiz olduğunu düşündüğümüzden, bir takım eksiklikleri olsa da araştırmacı Zübeyit Gün’den ödünç aldığımız “Zorunlu Kürt Göçü” tanımını çalışma boyunca kullanmayı tercih edeceğiz.

çok da göçe maruz kalan kitlenin kentlerde sorun olan, “huzuru bozan” “tedirginlik yaratan” halleri üzerinden hareket ettikleri görülmektedir. 25 yıldır süren savaşın ağır yükünü çekmiş, çok farklı acılara tanık olmuş bu insanların, geçmiş yaşamlarını, nasıl göç ettiklerini, neler yaşadıklarını görmezden gelerek, kentlerde yaşanan bir çok kriminal sorunun müsebbibi, suçlu ya da potansiyel suçlu diye kodlamak hakkaniyetli bir yaklaşım olmadığı gibi akademik açıdan da nesnellikle bağdaşmamaktadır.³

Bu yazıda; yukarıda yaptığımız genel tespitten hareketle Mayıs 2009 tarihinde yayınlanan yeni bir çalışmayı değerlendirme konusu yapacağız. Ele alacağımız kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi’nden bir grup akademisyenin⁴ Doç. Dr. Ayhan Kaya’nın yürütücülüğünü gerçekleştirdiği 18 aylık bir araştırma projesinin sonucunda hazırlanan rapordur. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından okuyucuya sunulan kitap “Türkiye’de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin” başlığını taşımaktadır. “Günümüz Türkiye’sinde Yaşanan İç Göçler” başlığı ile hazırladıkları projeyi TÜBİTAK’ın verdiği destekle gerçekleştiren araştırma ekibi İstanbul, Diyarbakır ve Mersin illerinde yoğunlaşan Zorunlu Kürt Göçü’ne odaklanmıştır. 1 Eylül 2006 tarihinde start alan çalışmanın ilk beş ayı ön hazırlık olarak planlanmış, sonraki 9 aylık zaman dilimi alan araştırmalarına ayrılmış, sonuç raporunun hazırlanıp yayınlanması ise 4 aylık bir süreyi kapsamış. Her bir ilde 50 haneden oluşmak üzere toplam 150 hanede derinlemesine mülakat gerçekleştirildiği, genellikle kentlerin çeperlerinde oturan bu insanlardan başka yerel yetkililer, medya, siyasal partiler ve STK temsilcileri ile de görüşmeler yapıldığı, ayrıca her ilde 5 adet olmak üzere toplam 15 adet odak grup görüşmesi gerçekleştirildiği araştırma ekibi tarafından rapor edilmiştir. Literatür taramasına yer ayrılan kitabın birinci bölümünde uluslararası literatürün yanında Türkiye’de göçle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiş, özellikle TESEV ve HÜNEE’nin raporları değerlendirme konusu yapılmıştır. Gazi Mahallesi ve Tarlabası örnekleri üzerinde durulan ikinci bölümün başlığı “Türkiye’nin Demografik Yapısı ve Göçle Metropollerin Dönüşen Çehresi” dir. İlk iki bölümde daha önce yapılan çalışmaların özetine yer verilirken üçüncü bölümde “Alan Çalışması Bulguları”

3 Bu konuda nesnellığe riayet ederek yapılmış örnek bir çalışma için Hollandalı akademisyen Joost Jongerden’in 2008’de Vate Yayınlarından çıkan “Türkiye’de İskan Sorunu ve Kürtler” adlı kitabına bakılabilir. Akademik açıdan örnek bir çalışmaya imza atan Jongerden, geri dönüş konusuna odaklandığı çalışmada devletin ve diğer kurumların hazırladığı rapor ve projeleri tek tek değerlendirme konusu yapmış, ayrıca 2002-2005 yılları arasında Diyarbakır’a bağlı dört köy özgünlüde bizzat gözlemlerde bulunarak geri dönüşün nasıl işlediği veya işleyemediği, yaşanan sorunların neler olduğu, devlet içinde geri dönüş konusuna yaklaşım farklılıkları vb hususlarda oldukça değerli tespitlerde bulunmuştur. Hollandalı akademisyenin kitabı geri dönüş konusuna odaklanmış olsa da sorunu daha iyi tespit etmek için Kürt göçünün nedenlerine, nasıl uygulandığına, bizzat gözlemlerle bulunarak, güncel duruma, siyasal ve askeri konjonktüre eğilmekten de geri kalmamıştır. Özellikle 1990’lar da yaşanan Kürt göçünün “yeniden iskan” kavramı ekseninde cumhuriyet tarihi boyunca arka planını deşifre etmesi ve göçün nedenleri konusunda öne sürdüğü fikirlerle yazar, akademik açıdan örnek bir çalışma yapmanın yanında, sorunun adının doğru konulması ve tartışılmasına da büyük bir katkı sunmuştur.

4 Proje ekibinde yer alan kişiler; Doç. Dr. Ayhan Kaya, Doç. Dr. Emre Işık, Bahar Şahin (Araştırma Görevlisi), Basri Çağlayan (Asistan), Pelin Aksoy (Doktora Öğrencisi), Esra Elmas (Araştırma Görevlisi), Şafak Velioğlu (Sanat Direktörü).

başlığıyla yapılan araştırmaya dair bilgi aktarılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise yazarlar göç olgusuna yaklaşımlarını, araştırmadan çıkardıkları sonuçları ve yapılması gerekenlere dair önerilerini “Genel Değerlendirme” başlığında sunmuşlardır. Kitabın sonuna dâhil edilen EK bölümünde ise “Son Yıllarda İç Göç Konusunda Hazırlanan Yüksek Lisans ve Doktora Çalışmalarının Genel Dökümü” ne yer verilmiştir.

Kitaba dair fikirlerimizi beyan etmeden önce önemli bulduğumuz bir noktanın altını özellikle çizmek istiyoruz. Görebildiğimiz kadarıyla projenin alan araştırması safhasını oluşturan 9 aylık dönemde, araştırma ekibinin göç kitle-i ile buluşmasında ve saha çalışmasını gerçekleştirmesinde göç sorunu ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili Kürt kurumları alan çalışmalarına ön ayak olmuş ve destek vermiştir. Başta üç ilde de örgütlü Göç-Der olmak üzere bazı kadın kuruluşları, kültür merkezleri ve Diyarbakır’da bazı belediyeler proje ekibine yardımcı olmuş, bu kurumların referansı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde başka bir çok araştırmada da aynı metodun kullanıldığı ve gelen araştırmacılara kurumların yardım ettiği bilinmektedir. Burada üzerinde durmak istediğimiz husus, giderek artan bir şekilde akademide bir araştırma nesnesi olarak görülen Kürtlere duyulan bu ilginin sorgulanması gerektiği yönündedir. Bununla bağlantılı olarak yardım talepleri karşısında kurulan ilişkilerde seçici davranmak, tek yönlü, kendini yardımla sınırlayan pasif konumlanışlardan sıyrılmak ve hakikatin ortaya çıkmasına hizmet eden çalışmalara destek olmak gerektiğidir. Açıklanmasını elzem bulduğumuz bu durum tespitini yaptıktan sonra kitabın temel argümanlarına, Zorunlu Kürt Göçü’ne bakış açısına ve bunlara dair değerlendirme ve eleştirilerimize geçebiliriz.

1. Öncelikle, kitap için seçilen İç Göçler başlığının yapılan araştırmanın içeriğini yansıtmadığını belirtmek istiyoruz. Zorunlu Kürt Göçü’ne eğilen bir kitaba İç Göçler başlığı verilerek, Türkiye’de yaygın olarak kullanılan ve bizce yaşananları tanımlamada yetersiz olan “Zorunlu Göç” ve “Ülke İçinde Yerinden Edilme” gibi tanımların bile gerisine düşülmüştür. Literatüre hâkim olduğu aşikâr olan yazarların gayet iyi bildiği gibi, Zorunlu Kürt Göçü’nün sınırları aşan bir boyutu vardır. Ayrıca Diyarbakır gibi Kürt yoğunluklu bölgelerin dışına Türkiye metropollerine doğru gerçekleşen zorunlu göçün “iç göç görünümlü ama dış göç özellikleri taşıyan” bir niteliğinin olduğu hatta “Türkiye metropollerine zorunlu göç edenler için ‘iç sığınmacı’ teriminin” (Gün, 2006) kullanıldığı bilinmektedir. Bu anlamda çok daha genel ve araştırma konusu açısından belirsizlikler taşıyan böyle bir başlığın tercih edilmesi hayli sorunlu bir çalışmayla karşı karşıya olduğumuzu yansıtmaktadır.

Kitabın “önsöz”ünde yazarlar, “göç hareketinin ‘kentsel yoksulluk’, ‘kayıtdışı ekonomi’, ‘artan suç eğilimleri’, ‘sokak çocukları’, ‘alt sınıf gettolarının oluşumu’, ‘namus cinayetleri’, ‘mafyo ilişkiler’, ‘intiharlar’, ‘aile içi şiddet’ ve ‘şiddetin kurumsallaşması’ gibi konularda” son yıllarda kamuoyunda artan bir farkındalık bulunduğunu ama “konuyla ilgili etkin politika üretim ve uygulama süreçlerine dair perspektifleri de içeren akademik çalışmalarda yetersizlik söz

konusu” olduğunu tespit etmekte ve dolaylı olarak çalışmalarının bu boşluğu doldurmaya yönelik olduğunu söylemektedirler. Burada geçen etkin politika üretimi ve uygulamasından kast edilenin ne olduğu açıkça devlete bağlanma stratejisinin nasıl işlevselleşebileceğinin bilgisidir. “Proje, zorunlu göçün sonuçlarının sadece göçmenlerin hayatlarıyla sınırlı olmadığı, göçmenlerin yeni çevrelerindeki dezavantajlı koşullarla birlikte, hem kendileri hem de yakınlarındakiler için huzurlu ve sağlıklı bir varoluşu engelleyen bir çok zorluk ve sorun yaratarak daha geniş bir ölçekte sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmeyi etkilediği ve istikrarı tehdit ettiği varsayımından hareket eder...” derken yazarlar sadece göçün sonuçlarına, o da kentin “yerli” sakinleri, devlet, asayiş ve güvenlik penceresinden bakıyorlar. Öyle anlaşıyor ki, politika üretme süreçlerine akademik cepheden perspektif sunmak niyetinde olan proje ekibi zorunlu göçe maruz kalmış Kürtleri kendi başına dikkate alınacak bir özne olarak görmemektedir.

Yine önsöz yazısında bundan birkaç satır aşağıda “projenin temel amacı” şöyle formüle edilmiş: *“Bu insanların hem kentsel hayata hem de yerel ve ulusal ekonomiye başarılı bir şekilde nüfuz etmelerini sağlayacak önkoşulların neler olduğunu tespit etmek ve bu çerçevede ihtiyaç duyulan yapısal ve bireysel koşulları tahlil etmektir. Ayrıca, kent merkezindeki sorunları çözmeye yönelik bir seçenek olarak sunulan köye dönüş projelerinin gerçekleştirilebilirliğini incelemek, bu projelerin başarılı olabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken mikro ve makro faktörleri tanımlamak”.* Temel amaçlarını böyle rafine bir şekilde formüle eden proje ekibinin bu ifadelerini neoliberal politikaların kimlik ekseninde nasıl bir kontrol mekanizmasıyla ekonomik alana bağlanmaya çalıştığının bir örneği olarak okuyabiliriz. Çünkü neoliberal yaklaşım kimliği daha bireysel bir çerçeveye oturtup göç olgusunun yapısal ve toplumsal tarihselliğini görmezden gelen bir yaklaşımı esas alır. Bu yüzden bu çalışma toplumsal bir belleğin hikayesini daha bireysel bir çerçevede değerlendirip sorunu sadece pazar ekonomisinin rekabetçi terimleriyle ifade etmeye çalışmaktadır.

Bu perspektiften hareket eden yazarlarımızın ileri sürdüğü fikir ve öneriler mevcut devlet politikalarına oldukça paralellik arz etmektedir. Nitekim araştırmanın geri dönüş konusunda belirgin bir fikir ileri sürmemesi, adeta bu sorundan ısrarla uzak durması başka türlü açıklanamaz. Aynı şekilde 2004 yılında çıkarılan, yaygın tabirle “Tazminat Yasası” olarak bilinen, 5233 sayılı “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun”a dair kitapta tek satır yer ayrılmadığı görülmektedir. Gerek hazırlanışı, gerek içeriği, gerekse uygulanması açısından hayli sorunlu olan bu kanun, gerçek anlamda sorunları çözmekten uzak olduğu için yoğun eleştiriye maruz kalmıştır. BM ve AİHM ile yürütülen görüşme ve işbirliği neticesinde çerçevesi çizilen ve yürürlüğe sokulan kanun, aynı zamanda göç etmiş kitleleri hedef alan ve zararların maddi açıdan tazminini ön gören bir nitelik taşımaktadır. Bir anlamda tartışma konusu yaptığımız kitlenin sorunlarının çözümüne dair çıkarılan bu kanunun, hem de araştırmanın gerçekleştirildiği

süreçte fazlasıyla gündemde olduğu düşünüldüğünde ele alınmamış olması çalışmanın oldukça devlet merkezli bir yaklaşımı esas aldığını göstermektedir. Yazarların genel itibarıyla konuyu ele alırken meselenin özüne nüfuz etmekten kaçınan dikkatli bir üslup takındıkları, olayın siyasi ve etnik mahiyetini es geçerek, devletin rolüne ve uygulamalarına değinmeyerek değerlendirme konusu yapmadıkları dikkat çekmektedir. Kitabın bütününde hissedilen bu çekince, çalışmayı baştan sınırlayan ve etkisizleştiren bir pozisyona sokmaktadır.

Kitabın “Alan Çalışması Bulguları” başlıklı üçüncü bölümünde özellikle mülakat yapılan kişilerin düşüncelerine yer verilerek değerlendirmeler yapılıyor. Bu mülakatlar bir kez daha bize gösteriyor ki, “Zorunlu Kürt Göçü”ne maruz kalan kişiler fırsat bulduklarında sorunlarını anlatmakta çok da zorlanmıyorlar. Yaşanan acıların Türkiye kamuoyuna mal edilmesinde, toplumun bütününde bu konuda bir bilinç oluşturulmasında deneyimi yaşayanların kendi kelimeleri, cümleleriyle seslerini duyurabilmeleri oldukça önemli. Buna rağmen proje ekibinin mülakat yaptıkları insanların anlatılarını yorumlama biçimleri fazlasıyla tarafsız bir bakışı ve empoze etmeye meyilli bir perspektifi yansıtmaktadır. Özellikle, barış için annelerin inisiyatif geliştirdiği “Barış Anneleri” (Orhan, 2009: 97-103) kadın hareketine gönderme yapılarak bu hareketin aslında barışı arzulayan bir hareket değil; tam tersine savaş istediğini iddia eden “Savaş Anaları” diye bir söylemin üretilmeye çalışıldığını görmekteyiz. İfade edilen örneğe bakmak oldukça önemlidir. 125. sayfada “Şiddetin Siyasallaştırdığı Kadın: ‘Savaş Anaları’ ” başlığı altında, bir kadının anlatısı: *“Bugün hala beni özel hareket timleri takip ediyor. Pek çok gece evimi basıyorlar. Adana’ya kaçtık orada da kurtulamadık. En büyük bela sistemin kendisi... Avrupa’da bir köpek ölse, ne kadar ilgi gösterilir. Burada cenazelerimize köpek kadar bile ilgi göstermiyorlar. Nerede inceyse orada kopsun. Ben artık savaş istiyorum. Eşimi bile görmeme izin vermiyorlar hapiste. Bize Ermeni diyorlar. Ermeniysek Ermeniyiz. O zaman atsinlar bizi vatandaşlıktan. İstemiyorum bu ülkenin vatandaşlığını, ne verdi ki bana, hep aldı benden. 14 yıldır Yeşil Kart için sürekli başvuruyorum, ama sicilim nedeniyle vermiyorlar...”* (Kişisel Görüşme, Diyarbakır, Bağlar İlçesi, Şeyh Şamil Mahallesi, 7 Haziran 2007. Sayfa 125-126). Bu anlatı, bir kadının savaş dışında hiçbir yerde varlığını sürdürmesine izin vermeyen bir sistemin veya yaklaşımın ne olduğunu işaret etmesi açısından önemliken, savaş anaları diye bir tanımlama çalışmanın tüm amacının sorunlu olduğunu gösteriyor. Bu savaşı kimlerin nasıl gördüğünün izlerini sürebileceğimiz bu anlatıdan sistemin kimleri dışarıda bıraktığını da görmek açısından oldukça önemli. Ayrıca Kürtlerin ve Ermenilerin bu sistemin ötekileri olarak kurgulandığını da okumaktayız.

2. Kitabın dördüncü ve son bölümü Genel Değerlendirme’ye ayrılmış. 6-7 sayfadan oluşan bu kısa bölüm aslında yazarların kendi fikirlerini, çalışmadan çıkardıkları sonuçları, meseleye bakış açılarını ve çözüm önerilerini ortaya koydukları en açık bölüm. Öncelikle “Zorunlu Göçün Sosyolojisi” üzerinde duran yazarlar, buradan çıkardıkları sonuçları dört ayrı başlık altında

toplamışlar ve “Zorunlu Göçün Kaynağı”, “Zorunlu Göçün Rotası”, “Varılan Noktadaki Durum” ve Öneriler şeklinde sıralamışlardır. 171. sayfada yer alan “Zorunlu Göçün Kaynağı” başlığı altında, göçe neden olarak dört maddeye yer verilmiş. Birinci madde de göçün nedeni aynen şöyle tarif edilmiş: *“Zorunlu göç güvenlik nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Ancak yapılan mülakatlarda birçok kişi terörle ilişkilerinin bulunmadığını vurgularken, bazıları farklı yerel nedenlerle akraba ve diğer kişilerle yaşanan sorunların kendilerinin göçe zorlanmasında rol oynadığını vurgulamışlardır”*. Göçün nedeni konusunda yapılan bu tespit, sorunu tanımlamaktan uzak, belirsizliklerle dolu, hatta nesnellikten yoksun, bu anlamda akademik kriterlere de uymayan bir yaklaşımın göstergesidir. Öncelikle “güvenlik nedeniyle gerçekleştirilmiştir” derken, hangi güvenlik probleminden kaynaklandığı, ortada güvenlik açısından ne tür bir sorunun bulunduğu, kimin güvenlik tehlikesi altında bulunduğu köylülerin mi, devletin mi, yine bu güvenliği kimin ve nasıl tehdit ve temin ettiği hep belirsizlikler içindedir. İkinci husus göçün gerçekten güvenlik sorunundan mı kaynaklandığıdır. Dört bin civarında köyün boşaltıldığı düşünüldüğünde devletin askeri güçleri bu kadar çok yerleşim yerinde güvenliği sağlayamadığı için mi milyonlarca insanı yerinden yurdundan etmiştir, yoksa askeri, siyasi, tarihi bir strateji, politika ve düşüncenin mi ürünüdür!⁵

Yine bu tanımlamaların oldukça bilinçli bir şekilde kullanıldıklarını söyleyebiliriz. Bunun bilinçli bir tercih olduğu hemen ardından gelen cümledeki “ancak yapılan mülakatlarda birçok kişi terörle ilişkilerinin bulunmadığını vurgularken” ifadesinde açıkça dışa vuruyor. Böyle bir cümle kurarak proje ekibi, devletin resmi söylemindeki terör tanımını benimsediklerini ve bu anlamda yapılan uygulamayı da haklı bulduklarını dolaylı olarak söylemektedirler. Bu ön kabul ile hareket eden ekip, bazı kişilerin “teröre” bulaşmadığı halde köylülerinin boşalttığını, göç etmek zorunda kaldıklarını söylemektedir. Göç eden bazı kişilerin ise yerel, aile-akraba sorunlarından dolayı köylerini terk ettiğini belirtmektedir ki, böyle münferit ve her daim yaşanan bir sorunun “zorunlu göç” kapsamı içinde bir neden olarak ileri sürülmesi sorunun gerçek müsebbibini ve mahiyetini gizlemeye çalışmanın farklı tezahürlerinden biri olsa gerektir.

“Zorunlu Göçün Kaynağı” başlığı altında sıralanan diğer üç madde ise, sorunun nedenlerinden çok uygulanma biçimine yönelik bilgiler ihtiva etmektedir. İkinci madde “zorunlu göçün” sadece kırsaldaki Kürtleri değil, kasabalarda da uygulandığını söylemektedir. Üçüncü madde, “Zorunlu göç kararını

5 Zorunlu Kürt Göçünün askeri, siyasi, idari, kültürel vb bir çok sebebi var. Bunlar titizlikle işlenmeden üstün körü tanımlarla açıklamaya çalışmak doğru olmaz. Göçün nedenleri konusunda daha önce zikrettiğimiz “Türkiye’de İskan Sorunu ve Kürtler” kitabı bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Kitabının ikinci bölümünde meselenin askeri boyutuna eğilen yazar, TSK ve PKK’nin detaylı profillerini çıkardıktan sonra, askeri güçlerini ve esas aldıkları savaş stratejilerini değerlendirir ve bunun üzerinden TSK’nın 1991 sonrası geçirdiği dönüşüm ile birlikte devreye soktuğu kontrgerilla stratejisi çerçevesinde köylerin boşaltıldığını dönemin verileriyle birlikte ortaya koyar. Kitabın dördüncü bölümünde meselenin idari-yönetiş boyutlarını ele alan yazar, beşinci bölümde ise cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan iskan politikalarıyla bağlantısını kurarak meselenin arka planına, tarihi nedenlerine, asimilasyon politikalarına ışık tutar.

verenler bu tür bir toplumsal eylemin doğuracağı istenmeyen sonuçlar konusunu dikkate almamıştır” demektedir. Bu tespit tartışmalı bir nitelik taşımaktadır. Uygulamanın tarihteki benzerlerinden kopukluğunu anlamak için dönemin küresel çaptaki neo-liberal politikalarına ve Türkiye’nin ekonomik dönüşümüne bakmak gerekir. Dördüncü madde “zorunlu göç mağdurlarının” ön uyarı yapılmaksızın evlerini terk etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Elbette bu uygulamanın nasıl gerçekleştiği ve uygulama esnasında yapılan insanlık dışı uygulamaların bilinmesi oldukça önemli. Ama yukarıda da dile getirdiğimiz gibi birinci maddenin dışındaki üç madde de göçün kaynağından çok uygulanma biçimi üzerinde durulmaktadır.

3. Zorunlu Kürt Göçü’nün nedenlerini “terör” ve “güvenlik” gerekçelerine bağlayan yazarlarımız, raporun son bölümünde araştırmadan çıkardıkları sonuçlara referansla bazı politika önerilerinde bulunmaktadır. Sorunun adlandırılması konusunda resmi devlet söylemine eklenilen ve böylece aksayan yönlerini gidererek mevcut egemenliği yeniden üretme gayreti gösteren proje ekibi, aynı hassasiyeti sunduğu politika önerilerinde de sergilemektedir. 14 maddeden oluşan politika önerileri arasında Kürtlerin kimlik ve özgürlük taleplerini içeren bir tek önerinin bulunmaması bunun en net göstergesidir. Kolonyal bir bakış açısıyla Kürtleri gelişmemişlik söylemine bağlayarak üzerinde uygulanan baskıları meşrulaştıran bu araştırma, merkeze aldığı entegrasyon çözümünü ise devletin sosyal güvenlik politikaları üzerinden tesis etmeyi salık vermektedir. Nitekim Öneriler’in birinci maddesi “geri dönüş projelerine yapılan vurgu yerine kente entegrasyon konusunda paradigmatik bir sıçrama yapılması” gerektiği yönündedir. Bu temelde kente entegrasyona yönelik geliştirmek istedikleri “yeni” paradigmayla bağlantılı olduğu anlaşılan yedi öneri sıralanmış. Önerilerin ikinci maddesi “*Özellikle çocukların eğitimi, kadınların Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesi...*” biçiminde formüle edilmiş. Buradan da anlıyoruz ki, entegrasyonla bağlantılı paradigmatik sıçrama denilen şey eskinin inkâra dayalı asimilasyon politikalarından başka bir şey değildir. Kürtçe anadilde eğitim ve Kürtçenin kamusal alanda yer alması gibi bugün artık evrensel insan hakları kapsamında değerlendirilen hakların dahi görmezlikten gelinmesi veya dile getirilmemesi, çalışmanın amacının ne olduğunu gayet açık yansıtmaktadır. Başta askeri cenah olmak üzere bir kısım devlet yetkilisinin Kürt kadınlarına Türkçe öğretme konusundaki hassasiyetleri ve bu doğrultuda “sivil toplum kuruluşları” vasıtasıyla yürütülen faaliyetler düşünüldüğünde söylenenin hiç de yeni bir teknik olmadığı görülebilmektedir. Nitekim entegrasyona yönelik ileri sürülen diğer öneriler arasında yer alan yerel yetkililer, sivil toplum kuruluşları ve merkezi yönetimin eşgüdüm içinde çalışması ve “göç mağdurlarının” sağlık, eğitim, psikolojik destek ve istihdam konularındaki ihtiyaçlarının karşılanması, bazı alanlarda öncelik tanınması, yatırımcıların teşvik edilmesi gibi konular sıralanmaktadır ki, sorunu kalkınmacı bir mantıkla ele alan bu önerilerin günümüz neo-liberal ekonomi politikaları hesaba katıldığında gerçek bir çözüm olmayacağı aşikârdır.

Önerilerin 9. maddesinde “yeniden köye dönüş projelerinin hayata geçirilebilmesi için bölgede gerekli çevre etki analizlerinin yapılması gerektiği” vurgulanmaktadır. Geri dönüş önündeki engellerin neler olduğu dile getirilmese bile böyle bir ihtiyaca vurgu yapılması yerindedir. Bununla bağlantılı olarak 10. maddede “köy koruculuk sisteminin kaldırılması gerektiği” söylenmektedir. 11. maddede yine kalkınma temelli bir çözüm olarak bölgede “kırsal ve endüstriyel istihdam geliştirme merkezlerinin oluşturulması” önerilmektedir. 12. maddede ise “bölgede güvenliğin yeniden inşa edilmesi gerektiğini” söyleyen yazarlar, bunun için iki somut öneri getirmektedir. Bunlardan birincisi devlet yetkililerinin demokratik bir devlete uygun bir şekilde görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi olurken; ikincisi devleti temsil edenlerin daha çok bölge halkından seçilmesi ve böylece bölgedeki etnik gerilimin azaltılması biçimindedir. Dikkat edilirse burada önerilen yönetim teknikleri Kürtlerin yerinden yönetim isteklerine denk gelen özyönetim taleplerine karşılık olarak, mevcut baskıcı devlet mekanizmasının çehresinde yapılacak değişikliklerle yeniden sürdürülebilirliğini inşa etme çabasıdır. Kürtlerin özyönetim talepleri bir hak olarak kabul edilmeden, halk olarak varlıkları resmen tanınmadan “bölgede” devlet yetkililerinin Kürtler arasından seçilmesi Kürt temsiline yol açmayacağı gibi çözümde olamayacaktır. Bu önerileri yapanlar “inkardan sonra idarenin de iflas (Ayata, Yüksek, 2007:47-60) ettiğini” Kürtlerin artık böylesi mekanizmalarla “idare” edilmesinin mümkün olmadığını bilmedirler.

13. maddede “Birleşmiş Milletler tarafından zorunlu göç konusunda alınan tedbirlerin uygulanmaya konması”nı ve siyasal iktidarın gerekli hassasiyeti göstermesini önermektedirler. Böyle bir öneri getiren ekibin BM ile ilişki içerisinde hazırlanan ve yukarıda vurguladığımız 5233 Sayılı yasayı, yasanın hazırlanış, içerik ve uygulanışını kitap boyunca hiçbir şekilde değerlendirme konusu yapmamış olması kendi söylemleriyle çelişen bir durumdur. 14. ve son öneri ise kitap boyunca göç ve Kürt meselesi arasında bağlantı kurmaktan ısrarla kaçınan, meselenin kimlik ve tarihsel boyutunu görmezden gelen proje ekibin bu tutumunu daha da genelleştirmesi açısından oldukça dikkat çekicidir. *“Türkiye Cumhuriyeti’nin komşularının içinde bulundukları sosyo-ekonomik koşullar da Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki yoksulluğun ve şiddetin düzeyini daha da artırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti bölgedeki komşu ülkelerin sosyal, ekonomik, siyasal ve ticari anlamda gelişmişlik düzeylerini yükseltmek için gerekli siyasal irade sergilenmeli ve böylece bu ülkelerin dış dünya pazarlarına eklenme konusunda üstlendiği sorumluluğu artırmanın yollarını aramalıdır”* (175). Sorunun adını Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin kalkındırılması olarak koyan araştırmacılar çözümünü uluslararası sömürge ilişkileri içerisinde aramakta, aynı şekilde adı konulmadan Kürt sorununun uluslararasılığına gönderme yapmaktadırlar. Yoksa Zorunlu Kürt Göçü ile komşu ülkelerin sosyo-ekonomik koşulları arasında bir ilişkisellik kurmak nasıl açıklanabilir. Kürt meselesini “yoksulluk ve şiddet” diye şifreleyen araştırmacılar, komşu ülkelere sirayet eden bu uluslararası yoksulluk ve şiddetin çözümünde Türkiye’ye bir öncülük misyonu biçmektedirler.

Bu yönüyle, göç olgusunu uluslararası sömürge ilişkileri çerçevesinde değerlendiren bir yaklaşımın bir coğrafi ayırım yaparak gelişmişlik söylemiyle bir seviyeye işaret ettiğini görmekteyiz. Bu seviye belirleme çabası, belli bir bölgeyi müdahale edilmesi gereken bir alan olarak kurmayı ve kendi modeline bağlamayı arzulayan bir hakim olma isteğidir. Bunun izini sürdüğümüz zaman yoksulluk ve şiddet belirli bir bölgenin siyasal, ekonomik, sosyal ve ticari koşullarıyla ilişkilendirilirken eksiklikleri giderecek güç olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut yapısı örnek olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Bu ise göç olgusunu Türkiye devletinin siyasal ve politik yapısından bağımsız ele almamızı düşündürtmeye çalışan manipülatif bir değerlendirmedir.

4. Sonuç olarak; "İç Göçler" diye tanımlanan bu kitabın, göç mefhumunu ele alış biçiminin "belirli kaygılar"la "belirli yerler"e konuşma arzusuyla hazırlandığı göze çarpmaktadır. Kitap boyunca iç göçle ne kastedildiği ve kimin iç göçü olduğu meselesi yaşananları, deneyimleneni, konuşulana ve hatta konuşulamayanı nasıl görmezden geldiğini görmekteyiz. Dahası, bu yaklaşım için kimin, nasıl konuşması gerektiğinin ifade sınırlarını belirlemeye çalışan bir temsilin tahayyül alanını çizen bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz. 1990'larda yaşanan Kürt göçünü entegrasyon veya geri dönüş "ikilemi" üzerinden tartışmaya açmak, göç olgusunu böyle bir ikiliğe hapsedmek; etnik, tarihi, siyasi, kültürel, askeri vb birçok boyutunu hesaba katmadan tartışmak, bizce bu olguyu deneyimleyen insanların kendi dilleriyle, dünyalarıyla konuşabilecekleri üçüncü terimleri olanaksızlaştırmaktadır (Chakrabarty, 2000). İnsanların hangi deneyimlerden ve anlam dünyalarından beslendiğini ve hangi dünyaları inşa etmeyi arzuladıklarını ancak kendi terimleriyle anlayabiliriz. Fakat çalışma, bir çok noktada devlet-merkezci bir söyleme gönderme yaparak entegrasyondan yana olduğunu ilan etmektedir. Bu entegrasyon söylemiyle de devleti sosyal güvenlik politikaları çerçevesinde sorun çözücü temel özne addetmektedir. Bu işaret biçimi, insanların yaşantı ve deneyimlerinin ikili sınıflandırmalara indirgenmesi önermesinden hareket ettiğinden, üçüncü terimler dünyasını ya içeriye monte edilecek bir kitle veya dışarıda bırakılacak bir cemaat olarak kurgulamayı amaçlar. Böylece, her durumda ilerlemeci (Löwy, 2007) bir bakış açısından eksik olarak tanımlanan Kürtler ya eksikliği giderilecek bir unsur olarak bütünleşme söylemine eklenenecek ya da bu yapılmazsa da kentlilik kimliğini bozduğu için onların hayatlarını belirli biçimlerde sürdürebilecekleri (buna da kendi anlam dünyaları değil, devlet karar verecek) geri dönüş projeleri hazırlanacaktır. Şimdi bu bakış açısının en önemli noktalarından biri, belirli bir etnik kimliği veya grubu gelişmemişlik söylemine bağlayarak eksik olarak tanımlamak ve gelişmişlik söylemini belirli biçimlerde entegrasyon politikalarıyla iktidarına tabi kılmaktır. Bu yüzden, göç olgusunu araştırırken söylemin aktığı ve beslendiği kaynağın çok önemli bir iktidar alanı olarak kurulduğunu görmek gerekmektedir. Bu alanda, hakkında bilgi üretilmesi gereken ve hangi aşamalardan geçmesi gerektiği düşünülen bir insanlar topluluğuyla karşı karşıya kalan egemenin, sorunu çözmesi aciliyeti çıkmaktadır ki, öncelikle bu topluluğun tanımlanması zorunludur. Bu bağlamda, göç olgusu tartışma konusu edilirken adlandır-

manın, tanımlamanın egemenlik alanlarını da yeniden kurguladığını ve bunun üzerinden yeni bir yönetimselliğe (governmentality) (Foucault, 2000) tabi bir nüfusun tüm hareketliliği ve yaşam alanının yeniden düzenlendiğini görmekteyiz. Başka bir deyişle, kendi diliyle dünyayı okumak ve yaşamak isteyen insanların terimlerine tahammül edemeyen egemenlerin dilinde açılan gediklerin bu tür araştırmalarla egemenlik dilini ve alanını yeniden şifreleyerek örgütlenmesini sağlamaya çalışma çabasıdır. Bu durum, gelişmişlik söylemine bağlanmış yeni bir yönetimsellik anlayışının şifresi olan yeni bir sömürgeci strateji olarak da görülebilir. Bu durumu daha iyi anlatabilmek için Elizabeth Grosz'un şu ifadelerine yer vermek yerinde olacaktır: "Dünyanın hâkimi olmayışına tahammül edemeyen bir kendilik, kendi tikelliğini ve sınırlarını somutlaştırdığı için ötekilerden korkar ve nefret eder; ve ötekiliği her fırsatta kendi modeline dayalı bir kimlik ve aynılığa indirgemeye çalışır" (Grosz, 1990: 81). İşte bu çalışma da bize aslında bu korku ve nefret kavramlarının nasıl bir kendine tabi kılma ve kendi modelini dayatma arzusu ile beslendiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Ayata, Bilgin; Yüksek, Deniz. 2007. İnkardan Sonra İdarenin de İflası Kürtlerin Yerinden Edilmesine Ulusal ve Uluslar arası Tepkiler. *Birikim Dergisi*. Sayı 213. Sayfa 47-60.
- Chakrabarty, D. 2000. *Provincializing Europe*. Princeton University Press.
- Foucault, M. 2000. *Yönetimsellik*. Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Grosz, E. 1990. *Judaism and Exile: The Ethics of Otherness*. New Formations 12. s.81.
- Gün, Zübeyit. 2006. *Travmatik Bir Deneyim Olarak Zorunlu Göç; Çocuk ve Ergenler. Türkiye'de ve Dünyada Yerinden Edilme*. Uluslararası İlkeler, Deneyimler ve Çözüm Örnekleri Sempozyumu.
- Loomba, A. 2000. *Kolonyalizm, Postkolonyalizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Löwy, M. 2007. *Walter Benjamin: Yangın Alarmı*. İstanbul: Versus Yayınları.
- Orhan, Gözde. 2009. Annelik ve Politika: Barış Anneleri'nin Öğrettikleri. *Toplum ve Kuram Dergisi*. no: 1. s. 97-103.